

УДК 378.37.016

Орест ОРИЩУК

аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти,
хорового співу і диригування, факультету мистецтв імені
Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВОКАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема застосування особистісно орієнтованого підходу у підготовці майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності. Розглянуто базові поняття, зокрема виявлено специфічну спрямованість у використанні особистісно орієнтованого підходу в підготовці майбутніх фахівців до вокально-просвітницької педагогічної роботи. Висвітлено основні умови особистісного розвитку майбутнього вчителя, вивчення механізмів його самореалізації, самоакти, адаптації до соціальних умов, інтеграції, тощо.

Ключові слова: особистість, індивід, індивідуальність, особистісно орієнтований підхід, вчитель музики, вокально-просвітницька педагогічна діяльність.

Небувалий технічно-інформаційний поступ сучасного суспільства спричиняє розвиток прогресивних тенденцій у різноманітних сферах діяльності людини, активізуючи прогресивну спільноту освітян до пошуку новітніх, або відродження прогресивних та апробованих часом технологій, моделей, систем, зокрема у освітньому просторі, фундаментальному і визначальному для історії цивілізаційного поступу інструментарію, завдяки якому відбувається досягнення набутого людською цивілізацією досвіду й традицій, отримання та передачі знаннєвого потенціалу наступним поколінням – просвітництву. Загально визнано – професія вчителя музики постає у вигляді своєрідного сплаву педагогіки з музичним мистецтвом, і саме в цій єдності полягає причина її самобутності. та специфічний – синкретичний характер діяльності. Визначальною у професійній підготовці майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності є роль викладача, від якого значною мірою залежить розвиток вокально-виконавських та просвітницьких знань, умінь та навичок. Не зменшуючи ролі викладача, сучасна мистецька освіта потребує нових підходів у професійній підготовці майбутніх фахівців, при застосуванні яких гармонійно розвинуться особистісні якості студентів, сформується їх самостійність, проявиться творча індивідуальність, що забезпечує майбутньому вчителю статусу високопрофесійної, інтелігентної, культурної, інтелектуальної, творчої особистості.

На думку Н. Овчаренко, на викладача «нової інформаційної епохи» покладається завдання таким чином організувати навчальний процес, щоб

зрушити внутрішній особистісний потенціал майбутнього вчителя музики і спрямувати його зусилля на самоосвіту та саморозвиток. Концепція становлення майбутнього фахівця як особистості знайшла своє відображення у контексті особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя.

Особистісно орієнтований підхід та особистісно орієнтована освіта – поняття, що відносно недавно з'явилися в українській педагогічній науці. Такі поняття були введені у наукову думку в кінці 80–90-х років ХХ століття і є предметом дослідження багатьох наук. Методологічні основи формування особистості майбутнього вчителя відображені у педагогічних працях сучасних науковців (С. Гончаренко, М. Євтух, А. Козир, Н. Ничкало, В. Орлов, В. Радул, О. Савченко, С. Сисоєва, І. Табачек та ін.) на засадах професійної підготовки сучасного конкурентоспроможного працівника. Концептуальні положення сфери музичної педагогіки спрямовуються на нагальну потребу до застосування особистісно орієнтованого підходу у мистецькій освіті та на специфіці формування особистості майбутнього вчителя музики – просвітителя – вчителя новітнього формату (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, Л. Арчажникова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. Вагомим внеском внеском у становлення даного підходу здійснено відомими вченими-психологами І. Бехом, Л. Виготським, В. Давидовим, О. Леонтьєвим, Г. Костюком та ін.

У педагогічному словнику В. Полонського, знаходимо наступне твердження, що з огляду на всі складові педагогічного процесу, особистісний

підхід передусім змінює його основоположну характеристику – мету, робить головними завдання становлення і розвитку особистісних властивостей суб'єктів освіти – учнів і педагогів, розвиток їх особистісного досвіду. На думку І. Беха, особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети.

Особистісно орієнтована педагогічна освіта реалізує насамперед людинотворну функцію, що полягає в забезпеченні усвідомлення людиною самої себе, свого образу як неповторної індивідуальності, що є суб'єктом культури, життєтворчості, культуротворчості, а також професійної соціалізації. Дослідниця С. Сисоєва вбачає результатом особистісно зорієнтованої освіти формування компетентної особистості, здатної адаптуватися до вимог сучасного суспільства, ринку праці та особистісно й професійно реалізуватися і розвиватися упродовж життя [9, 21]. Основною відмінною особливістю особистісно орієнтованої професійної освіти майбутнього педагога є інтеграція формування особистісних якостей фахівця і його професійної готовності (за С. Сисоєвою) та, на наш погляд, готовності до безперервного професійного саморозвитку.

З опорою на значущість наукових напрацювань щодо застосування особистісно орієнтованого підходу у мистецькій освіті, є потреба у дослідженні застосування такого підходу у професійній підготовці вчителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності.

Мета статті – теоретичне обґрунтування застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності, а також аналіз ключових понять «особистість», «індивід», «індивідуальність»; визначення специфічних аспектів застосування особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності.

У світлі особистісно орієнтованого підходу визначальним поняттям у нашому дослідженні виступає особистість з високим рівнем свідомості, та спрямованістю діяльності, що зумовлює перехід особи з одного соціального типу до іншого. Видозміна полягає у поєднанні педагогічних та виконавських завдань, які цілком вкладаються у поняття музичного просвітництва, а вокально-просвітницька педагогічна діяльність є різновидом просвітницької діяльності майбутнього вчителя музики.

Філософія поділяє особи різного соціального типу, психологічного складу, характеру, темпера-

менту на три відносно самостійні категорії: рядову, історичну, видатну особу, що живуть і діють у певному історичному середовищі, їх творчість має соціальний (природний) детермінований характер, що зумовлено економічними, соціальними, культурними, психологічними чинниками. У свою чергу життєтворчість особистості спрямована на створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, які мають суспільне значення. Створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей це Творчість у високому розумінні, яка не може реалізуватися «поза свободою волі всіх дійових осіб» історичного акту. Без свободи не може бути прориву у невідоме відкриття нового в пізнанні, творенні індивідуального та оригінального на практиці.

Поняття індивідуальності суттєво конкретизує поняття людини й індивіда, але недостатньо охоплює свідомо-вольову якість людини. Такий недолік компенсується поняттям особистості, що характеризує, насамперед, суспільно-розвинуту людину. Ми покладаємось на авторитетну думку науковців В. Андрушенка та М. Михальченка, які з огляду на сучасний стан соціальної філософії розглядають поняття особистості, позиціонуючи уявлення про людину як істоту цілісну, яка об'єднує в собі особисті, соціальні і природні якості. Поняття індивідуальності і особистості тісно зв'язані між собою. Індивідуальність виступає тут як суттєва характеристика конкретної особистості, що відбиває спосіб її буття як суб'єкта самостійної діяльності і творчості. Індивідуальне «Я» складає духовно-змістовний центр структури особистості, її внутрішнє ядро. На основі індивідуального «Я» формуються інші соціальні та індивідуальні якості. Особистість та індивідуальність взаємопов'язані і взаємообумовлені: формування якостей особистості тісно зв'язано з індивідуальною самосвідомістю людини, змістом її цінностей, залежить не тільки від становища індивіда у суспільстві, але й від особистого ставлення до свого становища, власної позиції. Це пояснює той факт, що в умовах одного соціального середовища формуються різні типи особистостей.

У психологічному словнику В. Войтко дається визначення поняття «особистість», а саме, що це людина, соціальний індивід, який поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально-неповторного [1, 71]. Психологи А. Петровський та М. Ярошевський розглянувши поняття «особистість» виокремлюють наступне: особистість – індивід, як суб'єкт соціальних відношень і усвідомленої діяльності. Тобто, поняття «індивід» розглядається багатьма науковцями, як одинична природна істота, представник виду

Homo sapiens, продукт філогенетичного та онтогенетичного розвитку, єдності отриманого від народження і протягом життя. І особистість, і індивід – продукт інтеграції процесів, що забезпечують життєві відношення суб'єктів. Проте є виключна відмінність сутності особистості, яка полягає у наявності специфічних для людини суспільних відношень, у які вона вступає в своїй предметній діяльності. Під кутом зору педагогічної науки погляди на поняття «особистість», трактують її як суб'єкт соціальних взаємозв'язків та відношень, основні якості якої формуються у сумісній діяльності з іншими людьми; до того ж така діяльність проходить як за власними інтересами суб'єкта, так і в інтересах соціуму. На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців сутність особистісно орієнтованого підходу у професійній освіті полягає в усвідомленні себе особистістю у виявленні, розкритті власних можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно-прийнятних самовизначень, самореалізації, самоствердження у майбутній діяльності. Адже саме особистості властива свідомість, певна система потреб, інтересів, поглядів, переконань, розумових, моральних та інших якостей, які внутрішньо визначають її поведінку, надають їй певної цілеспрямованості, стійкості й організованості. Завдяки цьому людина виступає як суб'єкт власної діяльності, передбачає її результати, контролює й несе за неї відповідальність.

Н. Овчаренко продовжує обрану спрямованість та вважає, що особистість є цілісною, її фізичні, розумові, трудові, моральні й естетичні якості взаємопов'язані. Вона характеризується рисами, спільними для всіх людей, і водночас у неї завжди є щось особливе, що відрізняє її від інших, щось індивідуальне. Індивідуальна своєрідність особистості неповторна [3].

Акцентуючи увагу на внутрішніх взаємозв'язках якостей, О. Олексюк вважає, що «особистість» не є сумою зовнішньо пов'язаних елементів, переліком абстрактних якостей, а їхніми взаємозв'язками із суб'єктивним відображенням умов прояву в усій життєдіяльності людини. Сама особистість – це найбільш узагальнена система досвіду життєдіяльності [4, 7]. Досліджуючи психологію музичної діяльності, науковці звертають «Я-концепція, тобто розвиток самосвідомості людини, яка визначилася в цілому, у своїх мотиваційно-сміслових пріоритетах, у своєму відношенні до «близького» і «далекого» оточення, до світу і самого себе, роль особистості є неповторною і незамінною.

Наголошуючи, що особистісно орієнтований підхід у формуванні педагога, це формування його ціннісного ставлення до покоління, О. Отич вважає

за потрібне дослідження умов розвитку людського в людині, вивчення механізмів її самореалізації, самозахисту, адаптації людини до соціальних умов, її інтеграції в суспільство тощо.

У контексті мистецької освіти особистісний підхід, на думку Г. Падалки, ґрунтується на трьох провідних позиціях: спрямування навчального процесу мистецьких дисциплін на розвиток особистості (того хто навчається); втілення особистісно-орієнтованого підходу в мистецькій освіті, що передбачає визнання необхідності максимального сприяння художньому розвитку особистості; реалізації особистісно-орієнтованого навчання в галузі мистецтва, що спрямовано на ствердження суб'єктної ролі того хто навчається у процесі навчання [7, 72–73]. На думку А. Козир, особистісний підхід у процесі музичного навчання сприяє створенню максимально сприятливих умов для розвитку й розкриття здібностей усіх суб'єктів навчального процесу, з врахуванням їх психофізіологічних особливостей [2, 103]. Особистісно орієнтований підхід передбачає створення умов для самореалізації і саморозвитку особистості через пошук новаторських форм її вияву, на основі вокально-виконавських та педагогічних дій, до яких віднесено наступне: формувати прагнення бути неповторною особистістю в мистецтві і педагогіці, шукати оригінального вирішення проблем естетичного виховання підростаючого покоління, зокрема засобами вокально-просвітницької педагогічної діяльності.

Впровадження особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності відбувається за умов: опори на результати індивідуальної діагностики (вокально-виконавської та просвітницької складових); впровадження проєктувальних підходів (створення пілот-проєктів просвітницьких програм); розробка комунікативної стратегії (вербально-артистична взаємодія зі слухачами), яка виокремлює потребу у віднайденні дієвих важелів у вокальній підготовці майбутнього вчителя музики (базовий репертуар, артистизм, культура сценічного виконання, вербалізація змісту, переключення з режиму вокального виконання до режиму мовлення) – майбутнього вчителя музики – вокаліста-просвітителя – яскравої, неповторної особистості.

З огляду на спрямування дослідження, особистісно орієнтований підхід передбачає не лише вокальний розвиток, вивчення вокального твору, освоєння цінностей, що зумовлюють формування особистісного смислу, найголовніше ним передбачено трансформацію авторського смислу та трансляцію його на широкий загал, тобто передачу

ціннісних смислів засобами вокального мистецтва. У цьому контексті, кожному студенту пропонується стартова індивідуальна програма, це особистісно орієнтований вокально-просвітницький план, який передбачає зростання майбутнього фахівця не тільки як вокаліста-виконавця, а і як просвітителя, організатора, дослідника: а) план концертних виступів студента на один навчальний рік; б) самоосвітній цикл за спецкурсом Т. Жигінас «Методика концертного просвітництва»; в) план впровадження вокальних творів з підготовленими просвітницькими резюме та їх апробація у наукових студентських товариствах, під час проходження педагогічної практики. Ведення особистісно-орієнтованого плану фіксується у «Портфолію вокаліста-просвітника» в який заносяться вокально-просвітницькі досягнення студентів (відео, фото, подяки, грамоти тощо). Окрім цього у проблемних гуртках надаються методичні рекомендації з організації музично-просвітницької роботи у ЗОШ та позашкільлі, відпрацьовуються просвітницькі техніки для вокалістів-просвітників, формується просвітницька креативність (сценічна мобільність, увага, розвивається пам'ять та інтуїція, творча фантазія тощо).

Створення особистісно орієнтованого плану розвитку кожного студента забезпечує створення індивідуального педагогічного стилю, який відпрацьовується під час розробки педагогічних коментарів до окремих вокальних творів, згодом ство-

рюються композиції вокально-просвітницького педагогічного напрямку, розробляються сценарії просвітницьких заходів розрахованих на шкільну аудиторію.

Вивчення дієвих важелів застосування особистісно орієнтовано підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики до вокально-просвітницької педагогічної діяльності дало змогу визначити стратегію подальшої роботи з формування вокально-педагогічної культури вчителя-просвітителя, пам'ятаючи, що навіть невеликий за об'ємом голос, дає можливість досягнути високих результатів у вокально-педагогічній діяльності (Н. Овчаренко), ми додамо що вокальне виконавство у аспекті музичного просвітництва дієвий засіб естетичного урізноманітнення роботи музично-просвітницького напрямку майбутнього вчителя музики.

Отже, концептуальним положенням у виявленні значущих важелів особистісно орієнтованого підходу у процесі підготовки майбутніх учителів музики є мотивація до вокально-просвітницької педагогічної діяльності та усвідомлення себе особистістю, розкриття власних вокальних можливостей, становлення педагогічної самосвідомості у здійсненні особистісно-значущих і суспільно-цінних просвітницьких проектів у вокально-просвітницькій педагогічній діяльності – особистого включення в процес Учителювання в найвищому розумінні його змісту – сіяти Розумне, Добре, Вічне.

Список використаних джерел

1. Войтко В. І. Психологічний словник / В. Войтко. — К. : Вища школа, 1982. — 215 с.
2. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А. В. Козир. — К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2008. — 378 с.
3. Овчаренко Н. А. Основи вокальної методики : [науково-методичний посібник] / Наталія Анатоліївна Овчаренко. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. — 116 с.
4. Олексюк О. М. Методика викладання гри на народних інструментах : навч. посіб. / О. М. Олексюк. — К. : ДАККіМ, 2004. — 135 с.
5. Орлов А. Б. Психология личности в сущности человека: парадигмы, проекции, практики: учебное пособие для студентов психологических факультетов вузов / А. Б. Орлов. — М. : Академия, 2002. — 270 с.
6. Павлова Н. С. Особистісно орієнтований підхід як основа формування професійних компетентностей у майбутніх вчителів інформатики / Н. С. Павлова, І. С. Войтович // Міжвузівський збірник «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». — Луцьк. 2011. — Вип. 14. — С. 137.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. — К. : Освіта України, 2010. — 274 с.
8. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. — М. : Высшая школа, 2004. — 512 с., с. 110.
9. Сисоева С. Професійна підготовка в контексті особистісно-орієнтованої парадигми освіти / С. Сисоева. // Педагог професійної школи: зб. наук. пр. / [упоряд. : Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак]. — К. : Науковий світ, 2003. — Вип. 5. — С. 20-24.

References

1. Voytko V. I. Psykholohichnyy slovnyk / V. Voytko. — K. : Vyshcha shkola, 1982. — 215 s.
2. Kozyr A. V. Profesiynna maysternist' uchyteliv muzyky: teoriya i praktyka formuvannya v systemi bahatorivnevoyi osvity: [monohrafiya] / A. V. Kozyr. — K. : NPU imeni M. Drahomanova, 2008. — 378 s.
3. Ovcharenko N. A. Osnovy vokal'noyi metodyky : [naukovo-metodychnyy posibnyk] / Nataliya Anatoliyivna Ovcharenko. — Kryvyy Rih: Vydavnychyy dim, 2006. — 116 s.
4. Oleksyuk O. M. Metodyka vykladannya hry na narodnykh instrumentakh : navch. posib. / O. M. Oleksyuk. — K. : DAKKiM, 2004. — 135 s.

5. Orlov A. B. *Psykholohyya lychnosty v sushchnosty cheloveka: paradyhmy, proektsyy, praktyky: uchebnoe posobyе dlya studentov psykholohycheskykh fakul'tetov vuzov* / A. B. Orlov. — M. : Akademyya, 2002. — 270 s.
6. Pavlova N. S. *Osobystisno oriyentovanyu pidkhdid yak osnova formuvannya profesiynykh kompetentnostey u maybutnikh vchyteliv informatyky* / N. S. Pavlova, I. S. Voytovych // *Mizhvuzivs'kyu zbirnyk «Komp'yuterno-intehrovani tekhnolohiyi: osvita, nauka, vyrobnytstvo»*. — Luts'k. 2011. — Vyp. 14. — S. 137
7. Padalka H. M. *Pedahohika mystetstva (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin)* / H. M. Padalka. — K. : Osvita Ukrainy, 2010. — 274 s.
8. Polonsky V. M. *Slovar' po obrazovanyu y pedahohyke* / V. M. Polonsky. — M. : Vysshaya shkola, 2004. — 512 s., c. 110.
9. Sysoyeva S. *Profesiyna pidhotovka v konteksti osobystisno-oriyentovanoi paradyhmy osvity* / S. Sysoyeva. // *Pedahoh profesiynoi shkoly: zb. nauk. pr. / [uporyad. : N. H. Nychkalo, O. I. Shcherbak]*. — K. : Naukovy svit, 2003. — Vyp. 5. — S. 20—24.

Оришук О. Личностно ориентированный подход в профессиональной подготовке будущих учителей музыки к вокально-просветительской педагогической деятельности

В статье рассматривается проблема применения личностно ориентированного подхода в подготовке будущих учителей музыки к вокально-просветительской педагогической деятельности. Рассмотрены базовые понятия, в частности обнаружено специфическую направленность в использовании личностно ориентированного подхода в подготовке будущих специалистов к вокально-просветительской педагогической работе. Освещены основные условия личностного развития будущего учителя музыки, изучение механизмов его самореализации, самозащиты, адаптации к социальным условиям, интеграции и тому подобное.

Ключевые слова: личность, индивид, индивидуальность, личностно ориентированный подход, учитель музыки, вокально-просветительская педагогическая деятельность.

Orishuk O. Personally oriented approach in vocational training of future music teachers for vocational and educational pedagogical activity

The article deals with the problem of applying a personality-oriented approach in the preparation of future music teachers for vocational and educational pedagogical activity. The basic concepts are considered, in particular, a specific orientation in the use of a person-centered approach in training future specialists for vocational and educational pedagogical work was revealed. The main conditions for the personal development of the future music teacher, studying the mechanisms of his self-realization, self-defense, adaptation to social conditions, integration, and the like are covered.

Keywords: personality, individual, individuality, person-oriented approach, music teacher, vocal-educational pedagogical activity.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2017

УДК [378.09.12:005.963](477)

Катерина ОСАДЧА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики і кібернетики
Мелітопольського державного педагогічного університету, м. Мелітополь, Україна
e-mail: okp@mdpu.org.ua

**ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
СТАНОВЛЕННЯ ТЬЮТОРСТВА В ОСВІТІ УКРАЇНИ**

У статті на основі дослідження розвитку освіти в Україні від часів її зародження у XII ст. до сьогодення здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку інституту тьюторства в Україні. У результаті виділено п'ять періодів еволюції тьюторства в Україні: зародження світоглядних позицій тьюторства; започаткування ідей гуманізму, особистісного та індивідуального підходу; розвиток інституту наставництва та формування педагогічної думки стосовно вимог до учителя; урізноманітнення поглядів щодо освіти підростаючого покоління, оформлення та усталення ідей тьюторства.

Ключові слова: становлення тьюторства, історія тьюторства, періодизація, тьютор, тьюторство.

Нині все виразніше виявляється суперечність між вимогами до особистості й діяльності педагогів та фактичним рівнем готовності випускників вищих педагогічних навчальних закладів до здійснення професійної діяльності в умовах додатко-

вої, інформальної та інклюзивної освіти, електронного та дистанційного навчання, що вимагає вільного оперування індивідуальними практиками навчання. Тому актуальним стає завдання історико-педагогічного аналізу тьюторства не для того,